

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІДЕАЛІЗМ ЯК ПЕРЕШКОДА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Загальновідомо, що правовий нігілізм є негативним явищем, яке полягає у недооцінці права, його здатності виступати регулятором суспільних відносин, свідомому ігноруванні або скептичному, зневажливому ставленні до законів, нормативного порядку. Проте протилежне йому явище – правовий ідеалізм так само шкідливий. Переоцінка права, його можливостей впливати на суспільство за допомогою законів, саме так можна охарактеризувати правовий ідеалізм, не менш деструктивне явище. В практичному плані не можна покладати на право великі надії, адже перш за все потрібні соціальні, економічні, політичні, організаційні та інші умови і засоби у поєднанні із дієвим законодавством. Закон оформлює суспільні відносини, що склалися в суспільстві. Всі перетворення, реформи, що відбуваються в державі потребують нормативного закріплення. Проте прийняття законів, якими б демократичними та прогресивними вони не були, як би не відповідали міжнародним стандартам та європейським цінностям, автоматично не вирішує проблеми в суспільстві. Сподівання на це є правовим ідеалізмом. Мало наповнити законодавство потрібними нормами, вони повинні відповідати реальному стану розвитку громадянського суспільства та бути забезпечені відповідними гарантіями реалізації, інакше нічого не варті. Наявність закону, який по суті не дієвий, породжує недовіру до законодавства та до держави в цілому. Одним із проявів правового ідеалізму є конституційний ідеалізм. Явище, сутність якого полягає в тому, що на Конституцію як основний закон держави та на конституційне законодавство в цілому покладають дуже великі надії. Проте реальний порядок здійснення державної влади, реалізації конституційних принципів, забезпечення закріплених прав і свобод громадян тощо іноді істотно відрізняються від порядку, закріпленого в Конституції. Саме тому існують поняття фактична та юридична конституція, між якими іноді суттєва прірва, викликана і конституційним ідеалізмом серед іншого також. Наприклад, національна Конституція проголошує Україну соціальною державою. В другому розділі Основного закону закріплене широке коло соціальних прав громадян, проте чи забезпечені вони насправді? Чи був врахований рівень економічного розвитку держави при закріпленні соціальних можливостей людини? Чи діють гарантії реалізації соціальних справ насправді? Норми конституційного законодавства перетворюються на

декларації без запровадження належного механізму їх реалізації, що в свою чергу призводить до конституційного нігілізму – негативного ставлення до Конституції, як до документа, який має лише декларативний характер, і хоча містить норми, що відтворюють в цілому цінності конституціоналізму та міжнародні стандарти насправді не діє. Це підриває авторитет влади і держави в цілому та не дозволяє рухатися далі на шляху побудови демократичної, правової держави, розвитку громадянського суспільства.

Особливо явище конституційного ідеалізму небезпечно та шкідливе на шляху до європейської інтеграції. Україна як кандидат на вступ до Європейського Союзу повинна відповідати певним критеріям, що потребує серед іншого прийняття ряду нормативно-правових актів для врегулювання тих чи інших відносин, реформування демократичних інституцій тощо. Так, політичні та правові вимоги, які повинна виконати держава-кандидат, безпосередньо пов'язані із вдосконаленням діючого конституційного законодавства у сфері правосуддя, свободи слова, захисту прав меншин та адаптацією законодавства до норм ЄС. Наприклад, однією з основних умов оцінки готовності країни до вступу в ЄС є верховенство права. Кандидати на членство мають продемонструвати відповідність цінностям і стандартам ЄС, особливо у сфері судочинства. Виміряти прогрес у сфері верховенства права дуже складно – цю сферу кожна держава здебільшого регулює на власний розсуд, орієнтуючись на міжнародні стандарти. Копенгагенські критерії наголошують на стабільних демократичних інститутах та дотриманні *acquis communautaire*. Дослідження, що проводяться незалежними експертами щодо результативності, наприклад, судової реформи в Україні свідчать про те, що в цій сфері поряд із досягненнями ще багато проблем [1, с. 11-12]. Їх аналіз вказує на те, що прийняття прогресивних законів не достатньо для успішної реформи. На сьогодні єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні немає кворуму, оскільки суб'єкти призначення суддів Конституційного Суду України не здійснюють таке призначення, хоча кандидати відібрані відповідно до запровадженої реформою демократичної процедури. Таким чином, розгляд окремих конституційних звернень фактично зупинений, що не сприяє утвердженню ідей конституціоналізму та верховенства права в державі. Інший приклад - в Україні достатньо розвинуто антидискримінаційне законодавство, проте існують проблеми в сфері відповідальності за дискримінаційні дії. Законопроекти, що встановлюють адміністративну відповідальність за дискримінаційні дії не пов'язані з насильством, багато років перебувають на розгляді Верховної Ради України. У звіті Європейської комісії з детальною оцінкою поточного стану та прогресу, досягнутого країнами-кандидатами, зазначено, що Україна, незважаючи на повномасштабне вторгнення, переглянула своє законодавство щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин, і просунулась у впровадженні важливих реформ у рамках Плану для України. Але проблеми лишаються і Комісія на них звертає увагу. Щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, то в травні 2025 р. Міністерство юстиції України запустило розробку Національної програми адаптації національного законодавства до права ЄС як основу

системної трансформації українського законодавства, що наблизить Україну до членства в Європейському Союзі. Національна програма має стати універсальним інструментом, головною метою якого є створення цілісного, системного плану, що дозволить гармонізувати українське законодавство з правом ЄС у повному обсязі. Програма охоплює не лише формальну транспозицію актів ЄС, але й інституційні зміни, необхідні для реальної імплементації європейських стандартів. Це дозволить Україні системно впроваджувати реформи в усіх сферах відповідно до *acquis* ЄС, що в принципі є ключовим завданням. Прийняття законів повинно супроводжуватися запровадженням механізмів їх реалізації, необхідними інституційними змінами. Конституційний ідеалізм представників органів державної влади, які намагаються якнайшвидше прийняти необхідні для вступу в ЄС закони без, в одних випадках, врахування реальної спроможності держави до їх втілення, в інших - без впровадження механізму їх реалізації, не наближає державу до Європейського Союзу. До того ж рівень правової культури та свідомості українського суспільства також повинен бути врахований, адже від нього залежить правореалізація. З іншого боку відсутність нормативного врегулювання відносин, які потребують врегулювання, і є вимогою щодо вступу в ЄС також віддаляє строки набуття членства. Зрозуміло, що європейська інтеграція вимагає надійної правової основи в політичній, правовій, економічній сферах. Проте необхідно щоб державний апарат чітко розумів межі та реальні можливості законів та запроваджував дієвий порядок їх втілення в життя із врахуванням реалій сьогодення. Держава, яка поділяє європейські цінності та втілює їх у життя не може бути створена шляхом суто прийняття необхідних законів як того вимагають європейські партнери. Факт наявності необхідного законодавства сам по собі нічого не змінює. Намагання зробити все як в розвинутих європейських державах незалежно від реальних можливостей і є ідеалізмом. Закони самі по собі нічого не змінюють, якщо вони не працюють. Конституційний ідеалізм представників органів державної влади необхідно викорінювати як явище, шляхом підвищення рівня правової культури та професіоналізму. Законодавець повинен вміти передбачати наслідки правотворчості, розуміючи реальну ситуацію в суспільстві, його готовність до реформ та реальну спроможність держави їх втілювати. Крім того, основні зусилля, спрямовані на входження у європейське співтовариство, зводяться нанівець без утвердження ідей конституціоналізму, насамперед слід зосередити увагу на неухильному виконанні Конституції та конституційного законодавства, яке в цілому втілює ці ідеї. Це тривалий процес, що вимагає високого рівня правової свідомості та правової культури як представників органів влади так і населення.

Таким чином, в умовах європейської інтеграції рівень професіоналізму та компетентності представників органів державної влади повинен бути таким, щоб: забезпечувати ефективну законотворчу діяльність, усуваючи прогалини в законодавстві та закладаючи основу для необхідних для інтеграції реформ із врахуванням реалій сьогодення; створювати дієві механізми реалізації прийнятих норм; впроваджувати за необхідності інституційні зміни для

ефективної правореалізації. Всі зазначені процеси повинні відбуватися за максимальної взаємодії усіх гілок влади, інакше будемо мати справу з посиленням іншого явища – конституційного нігілізму, боротися з яким набагато складніше, а деструктивний вплив на суспільство якого більш масштабний.

Список використаних джерел:

1. Як вдосконалити підхід до формування цільових індикаторів ЄС у кластері “Фундаментальні сфери”. Публічний звіт. Український центр європейської політики. 2024. 35с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/ucerp_anual_report_2024.pdf

Хальота Андрій Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,
виконуючий обов’язки провідного
наукового співробітника відділу
дослідження проблем
правотворчості та адаптації
законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз
Національної академії наук України

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європейська інтеграція є незворотним стратегічним курсом України, що був офіційно закріплений у Конституції України у 2019 році [1]. Отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі у червні 2022 року [2] відкрило нову, інтенсивну фазу цього процесу. Центральним елементом інтеграції є масштабна трансформація та адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу, відомого як *acquis communautaire*. Цей процес є безпрецедентним за своїм обсягом та складністю, охоплюючи практично всі сфери суспільного життя – від економіки та фінансів до соціальної політики, екології та правосуддя.

Успішна реалізація цього завдання потребує не лише реактивного підходу до існуючих вимог, а й проактивного – тобто ефективного прогнозування законодавчої діяльності. Прогнозування дозволяє завчасно виявляти потенційні проблеми, готувати необхідні законодавчі ініціативи, оптимізувати ресурси та мінімізувати ризики на шляху європейської інтеграції.

Прогнозування законодавства розглядається як складова частина правового прогнозування. Поняття юридичного прогнозування повинне базуватись на комплексному аналізі останнього як одного з видів соціального прогнозування, що дозволяє сформулювати основні ознаки, положення та принципи прогностичного дослідження, які втілюються в досягненні